

מעדני כתא

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת בראשית תשפ"ו

גליון מאסף לחידושי דינים
שנכתבו בידה האינטימית

בענין אם ראוי לבוא לירושלים בחוה"מ סוכות ביום כדי להתחייב במ"ע של נטילת לולב לדעת הביכורי יעקב

יבואר דלפני ה' שנאמר לגבי לולב אינו תלוי בקדושת המקום כי אם בהשראת השכינה

אולם ר' מאיר שמוחה שם לא ביאר מאי טעמא באמת לא נימא כדברי הביכורי יעקב דגם בזמן הזה חייב בנטילת לולב כל שבעה בירושלים, דהא קדושת ירושלים לא בטלה.

ואפשר דהביאור בזה הוא, דנהי דקדושת ירושלים לא בטלה ומהאי טעמא נמי יכול לאכול מעשר שני בזמן הזה בירושלים, מ"מ לגבי הא דכתיב ושמחתם לפני ה' אלקיכם אין זה תלוי בקדושת המקום, אלא בעי' שיהא לפני ה' דייקא, והיינו שזה תלוי בהשראת השכינה שהיה בירושלים, דרך או איכא חיובא דושמחתם לפני ה', ולאחר החורבן אע"פ שקדושת המקום נשאר, מ"מ שוב ליכא השראת השכינה כמו שהיה קודם החורבן ולא חשיב לפני ה', ואמנם הרמב"ם בהלכות חבי"ח שם ביאר טעמו קדושת המקדש וירושלים לא בטלה "לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה", מ"מ י"ל דליכא השראת השכינה באותה דרגה כמו קודם החורבן ולא מיקרי תו "לפני ה'".

ואע"פ דבמעשר שני כתוב ג"כ לפני ה', וא"כ מהיכא תיתי לחלק ולומר דחלוקים הם, דמעשר שני תלוי בקדושת המקום ושמחתם תלוי בהשראת השכינה, אך נראה דהביאור בזה, הוא דהרי הא דמעשר שני נאכל דוקא בירושלים הוא מפני קדושתו של המעשר שני, וא"כ מסתבר שזה תלוי דוקא בקדושת המקום, אבל הא דבעי' ושמחתם לפני ה' אלוקים, מסתבר שאינו רק משום קדושת המקום, אלא מפני השכינה שנמצאת שם, וא"כ דין זה תלוי דוקא בהשראת השכינה הנמצאת במקדש, ואז כל ירושלים בכלל קדושה זו, וצ"ע.

יבואר אם בגגין ועליות חשיב לפני ה'

והעירוני דאיכא נפ"מ גם להיפך, דהנה קי"ל דגגין ועליות לא נתקדשו, וי"ל"ע אם בגגין ועליות איכא מ"ע דושמחתם לפני ה' אלוקים, ולפי משנת"ל דדין דהך לפני ה' לא תלוי בקדושת מקום, כי אם בהשראת השכינה, א"כ אפשר דבזה גם גגין ועליות חשיב לפני ה', אך אפשר דבעי' תרתי גם קדושת מקום וגם השראת השכינה. [ובעיקר הדבר אי בקדושת ירושלים אמרי' דגגין ועליות לא נתקדשו אינו ברור עי' מהרש"א מכות י"ב א' שלמד בתוס' שם דבירושלים אף גגין ועליות נתקדשו, ועי' משל"מ שגגות י"א ד' שהשיג עליו, ועי' מנח"ח מצוה שס"ב שהאריך בזה ודקדק בדעת הרמב"ם כמהרש"א, וכן דקדק האו"ש בהל' חבי"ח שם בדעת הרמב"ם ע"ש].

אך כאמור יש מדקדקין לבוא בחוה"מ לכותל כדי להתחייב במ"ע דאורייתא לדעת הביכורי יעקב, וכן נהג מרן הגריש"א זצ"ל וזמ"ר הגר"ח פ"י שיינברג זצ"ל שהיו באים בכל יום מימי חוה"מ לכותל כדי ליטול שם לולב ולקיים מ"ע דאורייתא ד"ושמחתם לפני ה' אלוקים".

יבואר אם גם לאחר שנטל לולב בגבולין והגיע לירושלים צריך לברך שוב

ויש להעיר בזה הערה גדולה, דהנה בזמן המקדש כשהיה בא בחוה"מ למקדש ומתחייב שם בנטילת לולב מדינא ד"ושמחתם" היה צריך לברך על נטילת לולב ככל המצוות שצריך לברך עליהן עובר לעשייתן, וא"כ לכא"ה הוא הדין לאחר תקנת ריב"ז שתקן דגם בגבולין צריך ליטול לולב כל שבעה אם הגיע למקום המקדש או לירושלים לדעת הביכורי יעקב הנ"ל לאחר שנטל לולב במקומו, מ"מ יצטרך לברך שוב על הלולב, דמה שבידך על הלולב כשהיה בגבולין לא היה ברכה רק על מצוה דרבנן, ועכשיו נתחייב

במקדש, ולדעת הביכורי יעקב הרי היו נוטלין גם בזמן החורבן, שהרי קדושת המקדש וירושלים לא בטלה גם בקדושה ראשונה, שהרי כתב הרמב"ם שקדושה זו היא מפני השכינה והשכינה אינה בטילה לעולם, וא"כ מה נתחדש בבניין שני המחודש שנטולין לולב שבעה ימים, ואע"פ שגלו ישאל בחורבן הבית, מכל מקום נטילת לולב אינו תלוי בבניין שני המחודש, וצ"ע. והראוני בירושלמי סוף פ"ג דסוכה שנחלקו אם נטילת לולב במקדש כל שבעה הוא מן התורה או שאינו אלא תקנת חכמים, ואפשר דבעל הפיוט סבר כהאי תנא שאינו אלא מדרבנן, וצ"ע.

יש מן המדקדקים שמקפידין בחוה"מ סוכות לבוא בכל יום לכותל המערבי [שהוא ודאי בכלל ירושלים], כדי להתחייב במ"ע דאורייתא של נטילת לולב, והוא כדי לצאת דעת הביכורי יעקב שכתב בדעת הרמב"ם דגם בזמן הזה יש מ"ע ליטול לולב כל שבעה בירושלים, ויש להעיר בזה כמה הערות, וכדלהלן.

יבואר חידושו של הביכורי יעקב דגם בזה"ז יש מ"ע דאורייתא של נטילת לולב לדעת הרמב"ם

וראשית דבר נבאר בקצרה דברי הביכורי יעקב, הנה במשנה בסוכה בפ' לולב הגזול דף מ"א א' תנן בראשונה היה ניטל לולב במקדש שבעה ובמדינה יום אחד, ופירש רש"י במקדש שבעה כדרשין ב"ת כ' מושמחתם לפני ה' אלוקים שבעת ימים ולא בגבולין שבעת ימים.

ומבואר דבגבולין אין חייב מן התורה בנטילת לולב רק ביום הראשון, והוא נלמד מקרא ד"ולקחתם לכם ביום הראשון" וגו', אך בשאר הימים ליכא מצוה כלל, ובמקדש גם בשאר הימים איכא מ"ע ליטול לולב והוא נלמד מקרא ד"ושמחתם לפני ה' אלוקים שבעת ימים", ולאחר חורבן הבית תיקן ריב"ז דגם בגבולין חייב ליטול לולב כל שבעת הימים וזכר למקדש.

ונחלקו הראשונים בהא דאמרו במדינה יום אחד איזה מקום חשיב מדינה, דרש"י פירש במדינה בירושלים שאף הוא כגבולין, וכן פירשו הר"ן והריטב"א והמאירי, ומבואר דסביר דירושלים דינה כשאר ערי ישראל, ואינה בכלל לפני ה' דקרא, ומקדש דתני היינו בית המקדש בלבד. אך הרמב"ם בפיה"מ כתב מדינה היא כל העיירות שבארץ ישראל מלבד ירושלים, ומבואר דס"ל דירושלים הוי נמי בכלל מקדש דתני במשנה, ולולב ניטל בו כל שבעה מן התורה, ובמלאכת שלמה פ"ג מ"ב הביא שר' אליהו מורחיו על הסמ"ג בהל' לולב סי' מ"ד הביא פלוגתא זו בין הרמב"ם לרש"י, וכתב שם דנראה שהסמ"ג נטה לפירוש הרמב"ם, וכ"כ רבינו מנוח בהל' שופר בדעת הרמב"ם.

ובביכורי יעקב בריש סי' תרנ"ח כתב דלדעת הרמב"ם בפיה"מ דבכל ירושלים חייב נטילת לולב כל שבעה הוא מן התורה, א"כ הכי נמי בזמן הזה חייב נטילת לולב בירושלים מה"ת כל שבעה, דהרי הרמב"ם כתב בפ"ו מבית הבחירה הי"ד ט"ז דקדושת המקדש וירושלים לא בטלה לעולם, לפי שקדושת המקדש וקדושת ירושלים מפני השכינה היא, ושכינה אינה בטילה לעולם, וא"כ בזמן הזה נמי כיון דירושלים נשארה בקדושתה הוא הדין דלולב ניטל בו מן התורה כל שבעה.

יבואר קושיית ר' מאיר שמחה מהא דתיקן ריב"ז שיהא לולב ניטל בגבולין כל שבעה זכר למקדש, ומהא דאין תוקעין בר"ה בירושלים בחצוצרות

אולם בחידושי ר' מאיר שמחה בסוכה דף מ"ג א' הקשה על דבריו דא"כ אמאי תיקן רבן יוחנן בן וואי שבזמן הזה יהא לולב ניטל כל שבעה זכר למקדש, הא גם בזמן הזה נוהג מדאורייתא מצות לולב כל שבעה, וא"כ אמאי צריך לעשות לזה זכר.

ועוד הקשה דא"כ יתחייב לתקוע בראש השנה בירושלים גם בחצוצרות, דהא בגמ' בר"ה דף כ"ז א' אית' דרב פפא בר שמואל סבר לתקוע גם בחצוצרות, ואמרו ליה רבא לא אמרו אלא במקדש, ודרשו כן מקרא דכתיב בחצוצרות וקול שופר הרעו לפני המלך ד', לפני המלך ה' הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר אבל בעלמא לא, ואם נימא דגם ירושלים חשיב לפני ה' א"כ יתחייב גם בזמן הזה לתקוע בראש השנה בחצוצרות וקול שופר, ויעוי' שהרבה לתמוה על דבריו, וכתב 'וזה שיבוש גדול וחם מלהזכיר', ובסוף ד' כתב עוד 'וחלילה לא תהא הוראה כזאת בישראל'.²

¹ ויש שרצו לומר, דכיון דבזמן החורבן לא היו אנשים כלל בירושלים, להכי עבד ריב"ז זכר למקדש שיהא לולב ניטל בגבולין כל שבעה, דאע"פ שמדינא היה מצוה ליטול הלולב בירושלים אבל כיון שלא היו ישראל בירושלים תיקן ריב"ז ליטול הלולב במדינה, אך זה אינו, דהא בזמן חורבן בית שני לא גלו ישראל ממקומן, וכולם נשארו במקומן אלא שהיו בשליטת מלכות רומי, שו"ר שכתב כן במנחת שלמה ח"ב סי' נ' אות א'.
² והנה בהושענות של שבת אומרים כהושעת משמחין בבניין שני המחודש נוטלין לולב כל שבעה

במצוה דאורייתא, ואפשר דברכה שבירך על מצוה דרבנן לא מהני למצוה דאורייתא. וכבר העיר בזה במקראי קודש סוכות ח"ב סי' י"ג.

אך נראה דאפילו אם נימא דגם ברכה שבירך על מצוה דרבנן עולה שפיר גם על מצוה דאורייתא, מ"מ הכא לא תפסור הברכה שבירך בגבולין על מה שנתחייב אח"כ בירושלים, דהא בשעה שהיה בגבולין ובירך על הלולב אכתי לא נתחייב במ"ע ד"ושמחתם", וא"כ לא מסתבר דהברכה תעלה על מצוה שאכתי לא נתחייב בה; [ועי' במקראי קדש שם בשם חתנו מרן הגר"ש רוזובסקי משכ"ב].

יבואר דאין ראוי לבוא לכותל להתחייב בנטילת לולב מדאורייתא כיון שלא יוכל לברך עלי'

וא"כ לכא"ו יש לדון דאין ראוי לבוא לכותל כדי להתחייב בנטילת לולב מדאורייתא לדעת הביכורי יעקב, דהא לדבריו הרי מתחייב לברך שוב על הלולב, אך למעשה לא יוכל לברך, דהא לדעת הרבה ראשונים ירושלים לא חשיב לפני ה' לענין זה, ואינו חייב שם בנטילת לולב כל שבעה, וכמשנ"ל לעי'.

ואפילו לדעת הרמב"ם בפיה"מ דגם ירושלים חשיב לפני ה' מ"מ דעת האור שמח הג"ל דבזה"ו גם לדעת הרמב"ם ליכא למ"ע ד"ושמחתם", וא"כ מספק ודאי דלא יוכל לברך על נטילת לולב, וכיון דלמעשה לא יוכל לברך א"כ הרי לדעת הביכורי יעקב הוא עובר על דינא דאילם לא יתרום, דאסור לקיים מצוה בלי לברך עליה, והכא הוא מכניס עצמו להתחייב במצוה שלא יוכל לברך עליה, וא"כ אפשר דאין ראוי לעשות כן.

והנה רבותינו הגרי"א והגר"ח פ' צ"ל שהיו באין בימי חוה"מ לכותל היו באין עוד קודם שנטלו לולב בגבולין, ושם היו יוצאין יד"ח נטילת לולב, ובהו שפיר מברכין על המצוה דאורייתא, אך אם כבר נטל לולב בגבולין ושוב בא לכותל כדי להתחייב בנטילת לולב מדאורייתא אפשר דאין ראוי לעשות כן, דהוא מכניס עצמו לספק איסור דרבנן של אילם לא יתרום.

יבואר אם היכא דפטור מלברך ג"כ אסור לקיים המצוה

והיה מקום לומר דרך היכא שחייב בברכה אסור לקיים המצוה בלי ברכה, דהטעם דאילם לא יתרום הוא משום שמבטל את החיוב ברכה דרמאי עלי', וא"כ הכא שמספק אסור לו לברך, ליכא איסור כלל דכיון דפטור מן הברכה, אינו מבטל חיובו לברך, ושפיר מותר לו לקיים המצוה אע"פ שלא יוכל לברך.

יבואר פלוגתת הט"ז והמג"א אם מותר להתעטף בטלית שלו בלילה

אכן בדבריו הט"ז מובאר דגם בכה"ג שמספק פטור מלברך מ"מ הרי הוא בכלל אילם לא יתרום, ואסור לקיים המצוה, דהט"ז בס' תקפ"א סק"ב כתב בשם הלבוש שהש"ץ שמתפלל סליחות מתעטף בטלית ואינו מברך מספק, דהא פליגי הרמב"ם והרא"ש בכסות יום אם חייב בציצית בלילה, וא"כ מספק אינו יכול לברך.

ותמוה עליו הט"ז, דכיון דלשיטת הרא"ש כסות יום חייב בציצית גם בלילה הרי לדבריו חייב גם לברך על הציצית, וא"כ למה יכניס עצמו תחלה לזה שילבש דבר שיש בו ספק ברכה ולא יברך, וכ' הט"ז דלכך נ"ל דודאי בלא עטיפה כלל א"א משום כבוד השכינה, ובפרט בסליחות שאומר ויעבור ואי' בגמ' שנתעטף הקב"ה כש"ן כו' אלא יקח טלית חבירו ובהו לא יעבור כלום וכי' עכ"ל.

ומבואר בדבריו דגם היכא שלמעשה פטור מלברך, מ"מ אסור לו לקיים המצוה, כיון דמ"מ לדעת הרא"ש נמצא שהוא ביטל הברכה, וא"כ הכ"נ אע"פ שלמעשה פטור מלברך על נטילת לולב, מ"מ כיון דלדעת הביכורי יעקב חייב בברכה א"כ לדעתו הרי הוא עובר על דינא דאילם לא יתרום.

אך המג"א שם העתיק דברי הלבוש, ולא השיג עליו, ונראה מדבריו דניחא ליה אף שיקח טלית שלו, ולא ס"ל דאיכא איסורא במאי דאינו מברך, וצ"ב במאי פליגי'.

² ויעויין בגליון מהרש"א סימן י"ט על הש"ך ס"ק ו' שכתב מסבא דאי אפשר לברך על הכיסוי קודם שחיתת העוף דאכתי לא נתחייב בכיסוי.

³ ובליל יו"ה כ' שמתעטפים כולם בציצית, אם לא התעטף עד בחש"מ לא יוכל לברך, ואע"פ דאיכא ס"ס לברך, הרי כתב המ"ב סימן רט"ו בשם הח"א שגם בס"ס אין לברך, אבל יוכל להתעטף בציצית בלא ברכה כבוד דבידיו מעשר שני הוא מתודה לא אכלתי באוני ממנו וגו' ולא שכחתי, שהציצית בו פסולה שאסור מדרבנן ללבושו ואפ"ה מותר משום כבוד הבריות.

⁷ יבואר הטעם דאילם לא יתרום

ויש לבאר פלוגתתם, דהנה בפשוטו הטעם דאילם לא יתרום הוא משום דמבטל חיוב ברכה דרמאי עליה, אך יש לפרש באופ"א, דיש כמה ראיות שהברכה על המצוה היא שלימות במצוה, וידוע להביא רא' לזה מהא דבידיו מעשר שני הוא מתודה לא אכלתי באוני ממנו וגו' ולא שכחתי, והיינו לא שכחתי מלברך, כדתנן במע"ש פ"ה מ"א ובערכות דף מ' ב', ואם שכח אפי"ה לא לברך להפריש תרומות ומעשרות אינו יכול להתודות, ולכאורה הרי הוודיו אינו אלא שקיים מצוות הפרשת תרומ' בשלימות, אבל הברכה אינו שייך למצוות ההפרשה אלא מצוה בפני עצמה היא, ומהיכ"נ צריך להתודות על זה, ולכאורה מוכרח מצוה דהברכה היא שלימות במצוה, והיכא שלא בירך חסר בשלימות של המצוה, ולהכי צריך להתודות שקיים מצוות הפרשת תרומות ומעשרות

יבואר מחלוקת הראשונים אם מברך לישב בסוכה בכל פעם שנכנס או רק בשעת אכילה

והנה בברכת לישב בסוכה נחלקו הראשונים אם מברכין בכל פעם שנכנס או רק בשעת אכילה, דדעת הרי"ף והרמב"ם בפ"ו מסוכה ה"ב דכל פעם שנכנס לסוכה מברך לישב בסוכה, ובמ"מ שם הביא שכן הוא גם דעת הגאונים שאפילו נכנס בה מאה פעמים ביום חייב לברך.

אך הטור בס' תרל"ט כתב בשם ר"ת דמברך רק בשעת אכילה, ובב"י שם כתב שכן פשט המנהג כדעת ר"ת, וכן פסק בשו"ע שם סעי' ח' וברמ"א שנהגו לברך על הסוכה רק בשעת אכילה, אך דעת הגר"א דלהלכה נקטינן כדעת הרמב"ם והרי"ף דמברכין בכל פעם שנכנס, ובחיי אדם כלל קמ"ז סעי' י"ג כתב דכן נהג הגר"א למעשה, אבל מנהג רוב העולם כדעת הפוסקים שאינם מברכים רק בשעת אכילה.

יבואר איך מותר להיכנס לסוכה שלא בשעת אכילה הא אסור לעשות מצוה בלי ברכה

ולכא"ו יש להעיר למשנ"ת, דכיצד מותר להיכנס לסוכה שלא לצורך אכילה, הרי הוא מכניס עצמו למצוה שלא יוכל לברך עלי', והרי לדעת הרבה מהראשונים הוא מחוייב בברכה, ולדבריהם הוא מקיים מצוה בלי ברכה, ובשלמא אם היה מחוייב להיכנס לסוכה שפיר ה' מותר לו להיכנס כדי לקיים חיובו אע"פ שלא יוכל לברך מספק, אבל כיון שאכילת עראי מותר חוץ לסוכה, א"כ איך מותר לו להיכנס לסוכה שלא לצורך אכילה הא הוא מכניס עצמו לספק ביטול ברכה, ואיך אמרו שהשוותה מים בסוכה הרי זה משוה, והרי הוא מבטל הברכה לשיטת הרמב"ם והגר"א, ומאי שנא ממש"כ הט"ז שלא ילבש הטלית בלילה כיון שלא יוכל לברך.

ואין לומר שאם יוצא מהסוכה לפני שאכל הרי חייב לברך על כניסתו כמש"כ החי' אדם אכן במ"ב נראה שלא פסק כהח"א שהרי כתב בס"ק ל"ו שאם אכל כוית ראשון בסוכה כשירדו גשמים ואחר כך אכל סעודתו בביתו וכשגמר סעודתו ובירך ברכה"מ פסקו הגשמים יאכל כביצה בסוכה ובשער הציון ס"ס ק"ט כתב וז"ל ואם אוכל רק כשיעור כוית או כביצה אינו יכול לברך לישב בסוכה, דלדעת הפוסקים דסבירא להו דמצטער חייב בלילה הראשונה, הרי קיים מתחלה המצוה עשה באכילה ראשונה, ושוב עתה הדין כמו בשאר ימי סכות דאין לברך לישב בסוכה רק על יותר מכביצה (בכורי יעקב, וכן פסק בספר דרך החיים, ודלא כחיי' אדם), עכ"ל, ומשמע דאפי' שנכנס לסוכה להיות שם ולישן שם הרי גם בלא אכילה יכול לברך וע"כ שאינו מברך אלא בשעת אכילה.

ואמנם באופן שיברך אח"כ שפיר עולה הברכה למפרע, כמבואר בט"ז סי' תרל"ט סק"כ ובמ"ב שם סקמ"ו, אך הרבה פעמים נכנס לסוכה ויוצא מן הסוכה עוד קודם שיברך, ובהו מסתבר שאין הברכה פוטרת את תחילת כניסתו, ויעוי' בחוט שני שכתב דל דברי הט"ז שאין ללבוש הטלית קודם עלות השחר, הוא רק באופן שאחר הסליחות הוא פושט מעליו את הטלית, אבל אם ממשיך בלבישתו עד הבוקר א"כ כשייברך בבוקר על הטלית תעלה הברכה למפרע מתחילת לבישתו, ולא ביטל הברכה כלל.

יבואר דמצות סוכה חייב בה כל שבעת הימים

והנה בבית יוסף (או"ח סי' י"ז) כתב וז"ל כתב האגור סי' כ"ז בשם מהר"י מולין דנשים הלוכשות ציצית שטות הוא ומיחוי ביהרא, ואחת היתה בשכונתנו שהיתה לובשתו עכ"ל. ובט"ז שם ביאר, דכיון שאפילו איש אינו חייב בציצית אלא שאם לובש בגד עם ד' כנפות חייב בציצית, א"כ אשה שמקיימת מצוה זו הוא יוהרא.

ויש לעי' דא"כ לפ"ז גם נשים שיקיימו מצות סוכה הוי יוהרא, דהא גם האיש אינו חייב במצוות סוכה, ואם רוצה הרשות בידו לאכול כל אכילתו אכילת עראי ואינו חייב בסוכה, ומנהג כל העולם שנשים מקיימות מצות סוכה, וכמ"ש במ"ב סי' תר"מ סק"א,

בשלימות.

וכן ידוע להביא רא' ממש"כ בתוס' הרא"ש בברכות דף ט"ו דאי ברכות המצוות דאורייתא היה הברכה מעכבת את המצוה, ואם נימא דהברכה הוא דין בפ"ע מהיכ"ת הברכה תעכב את המצוה, אלא מוכח דס"ל להתוס' הרא"ש שהברכה היא שלימות במצוה, ולהכי ס"ל דאם הברכה היה מדאורייתא ה' מעכב את המצוה.

והנה אם נימא דהטעם דאילם לא יתרום הוא משום דהברכה היא שלימות במצוה, א"כ יש לומר דלא מסתבר דאם אינו יכול לקיים המצוה בשלימות אמר' דעדיף שלא יקיים המצוה כלל, אלא ודאי יעשה לכה"פ חלק מן המצוה, אך אם הטעם דאילם לא יתרום הוא משום ביטול הברכה, א"כ שפיר יש לומר דלא יקיים המצוה כלל, דאם לא יקיים המצוה אינו מתחייב בברכה ואינו מבטל כלום, אך אם יקיים המצוה ויתחייב בברכה כיון שאינו מברך הרי הוא מבטל חיובו דרמאי עלי' לברך.

ואפשר דבזה פליגי המג"א והט"ז, דהט"ז סובר דהא דאילם לא יתרום הוא משום ביטול הברכה, ולהכי ס"ל דעדיף שלא ילבש הטלית מאשר שילבש ולא יברך עלי', אבל המג"א סובר דהוא משום שהברכה היא שלימות במצוה ולהכי ס"ל דעדיף שלכה"פ יקיים המצוה שלא בשלימות מאשר שלא יקיימנה כלל.

ועי' בשו"ת שוואל ומשיב תנינא ח"ב סי' ח' שהעיר בזה ומצדד שלא יברכו, אך מנהג העולם אינו כן. [ואמנם בס' חתן סופר (בשער הגדילים והכלאים אות כ"ג) העיד דבבית מדרן חתנים לא נהגו הנשים לברך לישב בסוכה, וכ"כ בישועות יעקב ריש סי' תר"מ שכן הוא מנהג עירו לבוב, אך עי' בחת"ס שם שביאר מש"כ לבאר בזה מטעמים אחרים].

ונראה לבאר בזה, דחלוק מצות סוכה ממצות ציצית, ויסוד החילוק מבואר ברמב"ם, דברמב"ם (פי"א מה"ל ברכות ה"ב) כתב בזה"ל **יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה** כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין **חובה**, לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות, ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה, כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באוהל או בספינה יישב, וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה ע"ל. ומבואר דהרמב"ם מונה את מצוות סוכה כמצוה שאדם חייב לעשותה כמו תפילין ושופר שמוטלות על האדם, ואי"ז כמו ציצית שהיא מהמצוות שאינן חייב לרדוף אחריהן, ולכאורה קשה הרי יכול לאכול כל ימי הסוכה אכילת ארעי ולישון על כתפי חבירו כמו שעשו בשמחת בית השואבה, וקשה לומר דכוונת הרמב"ם רק על לילה הראשון, דמסתמית דבריו נראה שכוונתו על מצוות סוכה כל שבועה.

ובביאור הדבר נראה, דיסוד מצות סוכה היא שיקבע האדם את דירתו בכל שבועת הימים בסוכה, כמו שאמרו כל שבועת הימים עושה סוכתו קבע ודירתו ארעי וכו', אך רק דברים שאין עושין אותן אלא בדירה אסרו לעשותן חוץ לסוכה, דבזה הוא מבטל קביעות דירתו בסוכה, אבל מ"מ המצוה היא לקבוע דירתו בסוכה, וזה מצוה המחוייבת.

ויש ראי' לזה מדברי הר"ן, דהנה במשנה בסוכה (דף מ"ח.) איתא 'סוכה שבעה כיצד, גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אבל מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יו"ט האחרון של חג, וברש"י פירש שזמא יודמן לו סעודה ויצטרך לאוכלה בסוכה, אבל בר"ן (דף כ"ג.) מדפי הר"ף) כתב וז"ל נ"ל דהיינו טעמא דכיון דאמר רחמנא (ויקרא כג) בסוכות תשב שבעת ימים צריך שתהא לו סוכה כל שבועה, והיינו דקתני סיפא אבל מוריד הוא הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יום טוב האחרון של חג, כלומר שאף על פי שצריך כל שבועה לעשות סוכתו קבע היו לו כלים נאים ומצוות נאות ראוי שיהיו בסוכה כל שבועה, אפילו הכי מפני כבוד יום טוב האחרון של חג רשאי להורידו, עכ"ל. ומבואר מדבריו דס"ל דבעינן שכל ז' ימים יהא לו סוכה, והיינו משום שהמצוה היא שכל שבועת הימים יקבע האדם את דירתו בסוכה.

וכיסוד הדברים מבואר בחת"ס על השו"ע סוס"י תרל"ט על המג"א סק"י דמצות סוכה כל ז' חשיב מצוה מחוייבת ע"ש. [אמנם במג"ח מצוה שכ"ה נקט דסוכה כל ז' לא חשיב מצוה מחוייבת והשווה למצות ציצית ע"ש וצ"ע].

ומערתה י"ל דדוקא בציצית שאינו מחוייב בה כלל סובר הט"ז דאסור לו להכניס עצמו להתחייב במצוה אם לא יוכל לברך, אבל סוכה שהיא מצוה המחוייבת מודה הט"ז דיכול לקיים המצוה אפילו אם לא יוכל לברך, וראי' לזה, דהנה אם לא נטל לולב ביו"ט שני שאינו חייב אלא מדרבנן עד בין השמשות הרי מספק אינו חייב ליטול דספק דרבנן לקולא, ואע"פ כן מבואר בפוסקים [עי' מ"ב סי' תרנ"ב סק"ב] דלכתחילה יטול הלולב, והרי התם אינו מברך עלי' מספק, ואיך מותר לו לקיים המצוה בלי ברכה, אלא ע"כ דכיון שהיא מצוה שהוא מחוייב בה יכול לקיימה אע"פ שלא יוכל לברך עלי'.

ויל"ע לפ"ז, איך מותר לשחוט כוי, הרי מספק לא יוכל לברך על כיסוי הדם, וכמו כן יל"ע באוכל דבר שטיבולו במשקה הרי מספק אינו מברך, ולכא"ו ראוי יותר לנגב את הפרי כדי שלא להתחייב במצוה ויעשנה בלי ברכה.

יבואר דמורן הגרי"ז צ"ל לא ה' ניחא ל' לילך לכותל כדי להתחייב שם בנטילת לולב מדאורייתא

והנה ידוע שמורן הגרי"ז צ"ל אמר לחתנו הגאון הגדול ר' מיכל פיינשטיין צ"ל שאמר לו שזכה לקיים מצוות עשה דאורייתא של נטילת לולב בירושלים לדעת הבכורי יעקב, ואמר לו מורן הגרי"ז דאפשר דאין ראוי לילך לכותל ביום כדי להתחייב שם בנטילת לולב מדאורייתא לדעת הביכורי יעקב, דשמוא אין הד' מינים שלו כשרים, והרי כל האתרוגים לא ידוע בוודאי שאינם מורכבים, וא"כ מה לו להכניס עצמו להתחייב במצוה דאיכא למיחש שזמא אינו מקיימה כראוי, והתנית ביום הראשון דחייב במצוה,

¹ ואפשר שהיו פטורים משום עוסק במצוה של שמחת בית השואבה פטור מן המצוה של סוכה אלא דאם המצוה של שמחת בית השואבה אינה אלא מדרבנן כמש"כ רש"י סוכה דף נ' א"כ אפשר דבזה ליכא פטורא דעוסק במצוה לפוטרו ממצוה של תורה וכבר הארכינו בזה האחרונים יעויין באריכות במהרי"ן חיות סוכה דף י"ע ב.

² והנה יש לדון אם בברכת לישב בסוכה איכא ערבות, דאע"פ שיצא מוציא, דרך בברכה המחוייבת איכא ערבות כמבואר בגמ' ברי"ה דבברכת המוציא של מצה יש ערבות כיון שכל אחד מחייב לאכול מצה, אבל בברכת המוציא של סעודת שבת אין ערבות דאינו מחייב לאכול, דאם עונג לו התענית אינו חייב לאכול, וא"כ לכא"ו הכ"נ ברכת לישב בסוכה כיון שאינו מחייב לאכול אכילת קבע בסוכה לא יהי' ערבות ע"ז, ודבר זה מצוי באופן שכבר קידש לעצמו על היין ויברך לישב בסוכה, ונשאר לישב בסוכה, ואח"כ כשנאמר כל אנשי ביתו ומקדש שוב כדי להוציאם, האם יכול לברך לישב בסוכה כדי להוציאם.

אבל בשאר הימים דאינו חייב בזה למה לו להכניס עצמו לכך.

ושמעתי מהגאון הגדול ר' אברהם יהושע סאלאוויצקי שליט"א ראש ישיבת בריסק שמורן הגרי"ז אמר לו לדעתו של ר' מיכל שחשש להבכורי יעקב, אבל באמת הגרי"ז עצמו לא חשש לילך ביום לכותל, דאפשר דלא חשש לדעת הבכורי יעקב.

יבואר דגם בלילה אין ראוי לבוא לכותל דמתחייב שם לשמוח שמחה יתירה

ובאמת יש מדקדקין מהאי טעמא שלא לילך בחוה"מ סוכות לכותל ביום רק בלילה, אך לכא"ו יש לדון לפ"ז דגם בלילה אין ראוי לבוא לכותל, וכדלהלן.

דהנה דעת הרמב"ם בפ"ח מלולב ה"ב דבחג הסוכות היה במקדש מצוה לשמוח שמחה יתירה, ויליף לה מדכתיב ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים, וס"ל להרמב"ם דמקרא זה ילפינן דאיכא מצוה לשמוח במקדש שמחה יתירה, וז"ל הרמב"ם שם, אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים, וכו', ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון, וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח שאר היום עם כל הלילה עכ"ל.

וא"כ כמו דלדעת הרמב"ם בפיה"מ מצות נטילת לולב במקדש כל שבועה הנלמדת מהך קרא דשמחתם לפני ה' אלוהיכם קאי על כל ירושלים, א"כ גם הך מצוה דאיכא לשמוח שם שמחה יתירה הנלמדת נמי מהך קרא, הוא בכל ירושלים, [ועי' מנחת שלמה ח"ב סי' נ' אות ד'], וא"כ לכא"ו כל אלו שבאין לכותל בימי חוה"מ מתחייבים בהך מצוה דצריך לשמוח שמחה יתירה, והך שמחה עיקרה היה בלילה, כמבואר להדיא בדברי הרמב"ם הנ"ל שכתב שהיו מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח שאר היום עם כל הלילה, וכן במוצאי יו"ט היו מתחילין רק מהלילה, וא"כ גם בלילה אין ראוי לבוא לכותל, דמה לו להכניס עצמו להתחייב בהך מצוה של שמחה יתירה, ושמוא אינו מקיימה כדינו.

ואפשר דהך שמחה יתירה לא היה אלא מדרבנן, דהא חזינן שלא היה דוחה שבת ויו"ט, ואם היה מדאורייתא אמאי לא דחי שבת ויו"ט, וא"כ שמוא רבנן לא תיקנו כן לאחר חורבן הבית.

ובאמת ברמב"ם לא נזכר בהדיא דאיכא חיוב לשמוח שמחה יתירה, אלא כתב אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר וכו', הרי דלא כתב דחייב לשמוח שמחה יתירה אלא כתב שכן היה במקדש.

אכן ברמב"ם בספר המצוות מצוה נ"ד כתב וז"ל והמצוה הנ"ד היא שצונו לשמוח ברגלים והוא אמרו יתעלה (ס"פ ראה) ושמחת בחגך. והיא המצוה השלישית מן השלש מצות הנהגות ברגל. והענין הראשון הרמוז אליו בצווי הזה הוא שיקריב קרבן שלמים על כל פנים, וכולל באמרו ושמחת בחגך מה שאמרו ג"כ שמוח בכל מיני שמחה. ומוזה לאכול בשר בימים טובים ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים ולחלק פירות ומיני מתיקה לקטנים ולנשים. ולשחוק בכלי נינוג ולרקוד במקדש לבד והיא שמחת בית השואבה (סוכה נ- נג ב). זה כולו נכנס תחת אמרו ושמחת בחגך, עכ"ל, ומבואר דהשמחה במקדש בכל כלי שיר היא מן התורה.

והעירוני ע"ז, דיעו' בחי' מורן רי"ז הלוי בקו' על סוכה בסופו שדקדק בדברי רש"י בסוכה דף נ' שאם היה השמחה מן התורה היתה דוחה שבת, דכתב רש"י שם וז"ל שמחה יתירה היא ואינה מן התורה, אלא לחבב את המצוות, ולא דחי שבת, עכ"ל.

ונראה מלשונו דאם היתה מה"ל היתה דוחה שבת, וכ' שם הגרי"ז דכל זה הוא משום דרש"י לשיטתו דס"ל דעיקר שמחת בית השואבה היא משום ניסוך המים, וע"כ אם היתה מדאורייתא היתה בכלל צורך קרבן, ודחיא את השבת, כמו כל מכשירי קרבן, אלא דכיון דאינה מה"ל משו"ה לא דחיא שבת, אבל לדעת הרמב"ם דכל עיקרה של שמחת בית השואבה הוא משום שמחת החג ולא משום ניסוך המים, א"כ לשיטתו הסוגיא מתפרשת בפשיטות, דשמחה של שואבה אין לה שייכות כלל לקרבנות ולדחית שבת, ע"ז שם. ומשמע דלדעת הרמב"ם שפיר י"ל דשמחה זו היתה מדאורייתא, אך מ"מ לא דחיא שבת כיון שאין לה שייכות כלל לקרבנות.

ובמ"ב בס"י תר"מ סק"א כתב דנשים יכולות לברך בעצמן ברכת לישב בסוכה אך אחרים לא יברכו להן אפילו אם אינן יודעין בעצמן, ומשמע דדוקא לנשים לא יברכו, אבל לאנשים שפיר אפשר לברך כדי להוציאן, ויש לדחות דאירי בלילה הראשון, דבזה שפיר איכא ערבות, אך מסתמית הדברים משמע דאירי בכל שבועת ימי הסוכות, וא"כ מבואר דיש ערבות על ברכת לישב בסוכה, אך צ"ב דהא ליכא חיוב לאכול בסוכה, ולפי משנת' נראה דכיון דסוכה היא מצוה המחוייבת שפיר איכא ערבות על ברכה זו.

³ וכבר כתב כן בספר שלמי תודה סוכה סי' ל"ז, שהביא ששמע כן מהגרי"מ פיינשטיין צ"ל שפעם אחת היה בדעתו בחול המועד סוכות ביום לילך לכותל המערבי, ואמר לו חמיו מורן הגרי"ז מבריסק צ"ל, דכיון דלדעת הביכורי יעקב חייב בנטילת לולב מדאורייתא, ולמצוא ארבעה מינים שהיו כשרים לשיטת כל הראשונים והו דבר קשה מאוד, ואם לא יטול שם ד' מינים הכשרים לדעת כולם הרי לשי' זו הוא מבטל מצות עשה, א"כ למה לו להכנס לחששות אלו, ע"כ.

ובבכורי בחג אצל מר' משה הלל הירש שליט"א אמר דאפשר דחויב דשמחה יתירה הוא שכל אחד צריך להוסיף בשמחה שנוהג כל שבעה, ואין גדר כמה שמחה

יתירה צריך להוסיף, אלא כל משהו שמוסיף בשמחה הוא מקיים בזה ושמחתם לפני ד' אלוקים שבעת ימים.

בענין אם לילך לכותל כדי להתחייב בנטילת לולב מה"ת או להישאר בסוכה ולקיים כל רגע מ"ע דאורייתא

הוי נחא. אבל כבר התחילו לקיים מצות סוכה מאיזה טעם יצאו מן הסוכה לקיים מצוה אחרת, או נאמר כמו שיוכל לצאת מן הסוכה לילך לדבר הרשות מתשובו כעין תדורו. שכן פירשו התוס' וז"ל הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום כל זה נפקא מתשובו כעין תדורו ששואדם הוא בביתו אינו נמנע מלצאת לדרך עכ"ל, וכ"ש שמוותר לצאת מן הסוכה מטעם זה וליילך לדבר מצוה, עכ"ל.

ומבואר דמותר להפסיק משום תשובו כעין תדורו אבל סוף סוף הרי הוא מקיים מצוות סוכה ואע"פ שאינו חייב להשאיר בסוכתו, אבל הרי מקיים מצוה כל עוד הוא בסוכה ואכתי היא חשיב כעוסק במצוה ויפטר מלעשות מצוה אחרת וגם המקיים מצוה חשיב כעוסק במצוה דהרי אינו שבת דידך וכל שאינו עוסק בשבת דידך פטור מן המצוה.

וע"כ צ"ל דמצוות סוכה היא לקבוע דירתו בסוכה שבעת ימים וכמו שאמרו עושה אדם סוכתו קבע ודירתו ארעי, וא"כ נראה דגם בעת שיוצא חוץ לביתו הרי הוא מקיים מצות סוכה דכל שקבע דירתו בסוכה הרי הוא מקיים מצוותו בכל עת שהרי דירתו היא סוכתו וכל שהוא מקים תשובו כעין תדורו הרי קיים מצוותו ולהכי אין פטור של עוסק במצוה בסוכה לפוטרו ממצוות אחרות.

יבואר אם יש בזה בעידנא דריתחא ענשינן עלה

והעירוני אם מי שאינו מקיים המצוה של לולב מן התורה להבכורי יעקב אם חשיב כאינו מקיים מצוות ציצית דבעידנא דריתחא ענשינן עלה.

ולכאורה פשוט שאין בזה כלל עונש בעידנא דריתחא דכל שמקיים מצוות לולב מן התורה ביום ראשון ומדברנן בשאר הימים הרי אינו מפיק ענינו מן המצוה, ולא חשיב כמזלזל במצוה שלא חמד יופי המצוה ושכרה כלשונו של רבינו יונה, וראיה לזה דהרי בציצית נחלקו הראשונים אם מן התורה אינו מקיים אלא בטלית של צמר ובכ"י כתב שראוי לילך בטלית של צמר לקיים מצוה מן התורה, ולא כתב דענשינן עלה בעידנא דריתחא, וכן בלילה היה ראוי לישן בציצית שלא חמד יופי המצוה ושכרה להרא"ש דס"ל דכסות יום חייב בלילה בציצית, וע"כ דכל היכא דמקיים המצוה אע"פ שלא קיים אותה בכל עת, או שלא קיים אותה מן התורה לא ענשינן עלה בעידנא דריתחא.

בענין אם אפשר לעשות ברכת כהנים בלילה בלי לברך לפני

יבואר דעת המהר"ל דאפשר לעשות נשיאת כפיים בלילה

אולם בדרכי משה בס' תרכ"ג הביא מש"כ המהר"ל שהמנהג שגם אם האריכו בנעילה עד שחשיכה נושאין כפיהם בלילה, והמהר"ל הקשה ע"ז דהרי נשיאת כפים הוקש לשירות הכהנים במקדש שנאמ' לעמוד לפני ה' לשירתו ולברך בשמו ואין שירות בלילה, וא"כ איך נהגו לשאת כפים בלילה, וכתב המהר"ל דכיון שהקטר חלבים ואברים כל הלילה, א"כ מצונו שירות במקדש אפי' בלילה, ושפיר מצינן לעשות ג"כ נשיאת כפים בלילה.

ולדינא קי"ל דאין עושין ברכת כהנים בלילה כמש"כ במ"ב בס' תרכ"ג בשם הב"ח והא"ר, ויש ב' אפשרויות לעשות ברכת כהנים בנעילה, או שמתפללים את כל התפילה קודם השקיעה וצריך למהר התפלה, או כמו שמובאר בהגהות מימוניות [הובא בב"י] שאומרים את כל הסליחות לאחר חזרת הש"צ, ובכ"ב יש הרבה מקומות שמתפללים נעילה כרגיל ואין עושין ברכת כהנים, וראיתי שמביאים שהחזו"א חשש שאם יסימו נעילה בשקיעת החמה יהיו כאלו שישתו מים מיד בסיום חזרת הש"צ שהיו רגילים שבסיום נעילה מותר לשתות מים קודם הבדלה, ולכן לא רצה לשנות גם שיאמרו את הסליחות לאחר חזרת הש"צ.

יבואר דאין עושין ברכת כהנים בלילה בלי לברך עלי' משום דאילם לא יתרום

ויק"ע דנהי דלאחר צאת הכוכבים אי אפשר לברך ברכה על ברכת כהנים מספק, מ"מ שיברכו רק את הברכת כהנים בלי לברך עלי', וכמו כל אחד שיש לו ספק אם קיים המצוה דעושה המצוה בלי ברכה, ושמעתי שמרן הגריש"א זצ"ל השיב על כך דאם עושה בלי ברכה הרי הוא עובר על דינא דאילם לא יתרום שאסור לעשות מצוה בלי ברכה, וכיון דלדעת מהר"ל אפשר לעשות ברכת כהנים בלילה א"כ לדבריו הרי הוא עושה את המצוה בלי ברכה.

והנה לכא' דבר זה תלוי בפלוגתא דה"ט והמג"א הנ"ל, אם רשאי ללוש טלית בלילה, דלדעת ה"ט דאסור ללוש משום שלא יוכל לברך א"כ כ"נ יהא אסור לעשות

עוד יש להעיר, דלכא' עדיף להישאר בסוכה מאשר לילך לכותל ולהתחייב בספק מצוה של נטילת לולב, דכשישב בסוכה הרי הוא מקיים בכל רגע מצות עשה דאורייתא של בסוכות תשבו שבעת ימים, וכשהולך לכותל הוא מקיים רק ספק מ"ע, ומאידך נמצא הרבה זמן חוץ לסוכה.

ושמעתי לדון עוד, אם יושב בסוכה ועומד לצאת לתפילה, וכדי להיות מעשרה ראשונים צריך לצאת יותר מוקדם לבית כנסת, האם עדיף שישאר בסוכה ויקיים מ"ע דאורייתא בכל רגע, או דמעלת עשרה ראשונים גדולה מאד שנוטל שכר כולם, ועדיף שיצא מוקדם כדי להיות מעשרה ראשונים.

ועי' פמ"ג (ס' תרל"ט במשבצות זהב ס"ק י"ד) שדן אם מותר להתפלל בסוכה כשיש ברוב עם בבית הכנסת וגם מצוה לילך לבית הכנסת וברמב"ם כתב דרצה מתפלל בסוכתו רצה מתפלל חוץ לסוכה, ונראה דתלוי ברצונו, אכן במג"א נראה שדעתו שיתפלל בבית הכנסת דווקא, וכ"כ במ"ב (ס"ק ל') וצ"ע למה יבטל מצוות סוכה בשביל מעלה זו.

וכמו כן נשאלתי באחד שמקפיד לילך למקוה בכל יום, ונסתפק שמו עדיף לישב בסוכה מאשר לקיים את ההנהגה טובה שלו שהולך למקוה.

ובאמת יש לעיין אמאי יוצאין מן הסוכה והולכין להתפלל בציבור בבהכ"ם הרי הוא עוסק במצוה ופטור מן המצוה ויכול להתפלל בסוכתו ולא יפסיק מקיום מצוותו ואע"פ שאינו עוסק במצוה אבל להפסיק ממצוותו חשיב כעוסק במצוה שפטור מן המצוה.

יבואר אמאי אין פטור של עוסק במצוה ביושב בסוכה שלא ילך בבית הכנסת

וכבר עמד בזה בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן קפ"ג) וז"ל, ועתה צריך ליתן טעם למה יניח מצות סוכה וילך לשמוע הדרשה. ולמה לא ילך לישן בסוכה ולא ישמע הדרשה דהעוסק במצות סוכה פטור מלשמע הדרשה ולהקביל פני רבו, ואם היה כך שהתחילו לילך לשמוע הדרשה ולהקביל קודם החג שעדיין לא התחילו במצות סוכה

ובענין זה יש להעיר עוד, דהנה קי"ל דאין ברכת כהנים בלילה, ובבין השמשות היקל השעה צ"ב בס' תרכ"ג לעשות ברכת כהנים, אך לאחר צאת הכוכבים אין עושין ברכת כהנים, ולכא' יל"ע דאמאי לא יעשה ברכת כהנים מספק, ולא יברך עלי'.

יבואר מש"כ הרא"ש דאין נשיאת כפיים בלילה

דהנה הא דקי"ל שאין נשיאת כפים בלילה לא הוזכר ברמב"ם ובשו"ע, אך המקור לזה הוא מדברי הרא"ש ביומא פרק יו"ה (ס' כ'), דהרא"ש איירי לענין זמן תפילת נעילה להלכה אי זמנה ביום או בלילה שנחלקו בזה רב וריו"ח, ונקט מכמה טעמים דאין הלכה כרב דזמנה בלילה אלא ביום דוקא, והביא ראיה לזה מדאמרין בירושלמי פ' בתרא דתענית דמתניתין מסייע ליה לריו"ח, ומייתי שם את המושג שבשלושה פעמים בשנה הכהנים נושאין את כפיהם ד' פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים, וכתב הרא"ש לבאר את ראיית הירושלמי דאי הלכה כרב ותפילת נעילה זמנה בלילה כיצד היו נושאין כפים בנעילה בלילה והרי נשיאת כפים הוקשה לשירות ואין שירות בלילה, ומכאן הוכיח הירושלמי דתפילת נעילה היו מתפללים ביום ולא בלילה ולהכי נושאין כפים בנעילה, ומבואר מדברי הרא"ש בבאור דברי הירושלמי דאין נשיאת כפים בלילה משום דהוקש לשירות.

יבואר שביירושלמי אמרין להדיא דאין נשיאת כפים בלילה

והנה ברא"ש שם איירי לענין זמן תפילת נעילה, ולזה הביא ראיה מדברי הירושלמי הנ"ל, אבל באמת לענין עצם הדין דאין נשיאת כפים בלילה מצינו בדברי הירושלמי להדיא שאמרו שאין נשיאת כפים בלילה, דבירושלמי על אותה המשנה בתענית שבשלושה פעמים בשנה הכהנים נושאין את כפיהם ד' פעמים ביום כ' י"ש"מ תלת וכו', ויש"מ אין נשיאת כפים בלילה, וכוונת הירושלמי דאי איכא נשיאת כפים בלילה מ"ט אין נשיאת כפים חמשה פעמים ביום, בשחרית במוסף במנחה ובנעילה, וגם בערבית, אע"כ דאין נשיאת כפים בלילה, ולכן אין נשיאת כפים בתפילת מעריב.

² ויש לעיין באיזה ערבית היה אפשר לישא כפים, הרי בערבית של ליל יום הכיפורים איכא חשש שכרות, שהרי היה מותר באכילה עד הערב, ואי איירי בערבית של מוצאי יום הכיפורים הרי מותר

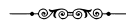
ברכת כהנים בלילה כיון שלא יוכל לברך עלי', ולדעת המג"א דיכול ללבוש טלית בלילה א"כ הכ"נ יוכל לעשות ברכת כהנים בלילה.

יבואר דהי' תקנת חכמים לעשות ברכת כהנים בתפילת נעילה

אך לפי משנת' לעי' בדברי הט"ז דבמצוה המחוייבת גם הט"ז ס"ל דשרי לעשות המצוה בלא ברכה שהרי מותר להיכנס לסוכה אע"פ שאינו מברך רק בשעת אכילה, ונתבאר דחלוק סוכה מציעית, דרך בציצית שאינו מחוייב במצוה, דאינו חייב ללבוש בגד עם ד' כנפות, בהא ס"ל להט"ז דלא יכניס עצמו להתחייב במצוה אם אינו יכול לברך עלי', אבל סוכה שהיא מצוה המחוייבת, דהאדם חייב במצוה סוכה כל שבעת הימים, שפיר יכול להיכנס אפילו היכא שלא יוכל לברך עלי', א"כ נראה דברכת כהנים בנעילה דמיא לסוכה, דהא במשנה בתענית מבואר שהיה תקנת חכמים שבים הכיפורים נושאין כפיה ד' פעמים בשחרית ובמוסף ובנעילה, וא"כ הרי הוא מחוייב מדרבנן בברכת כהנים בנעילה, וא"כ שפיר יכול לקיים חיובו אע"פ שלא יוכל לברך עלי'.

ואין לומר דכיון שאינו חייב לעשות ברכת כהנים בנעילה רק מדרבנן א"כ נימא דספק דרבנן לקולא ואינו חייב לעשות ברכת כהנים בנעילה, ושוב לא יהי' לו היתר לקיים המצוה בלי ברכה, דזה אינו, דהא גם היכא שלא נטל לולב ביו"ט שני עד בין השמשות כתב המ"ב בס' תרנ"ב סק"ב דנכון ליטלו כיון שאין בזה טירחה, ורק שיהיה שלא יברך על הנטילה, והרי מעיקר הדין אינו חייב, דספק דרבנן לקולא, ואע"פ כן כתבו האחרונים דנכון ליטלו ואינו מברך, אלא ודאי דכיון שמעיקרא ה' מחוייב במצוה זו אמרי' דיכול לקיים המצוה אע"פ שלא יוכל לברך.

וא"כ הכ"נ כיון דנתחייב מדרבנן לעשות ברכת כהנים בתפילת נעילה א"כ יוכל לקיימו אפילו באופן שלא יוכל לברך, ואין בזה משום אילם לא יתרום".

וקצת יש להעיר בהנהגת מרן הגריש"א זצ"ל שבהושענא רבה היה מתפלל בבית מדרשו ואחר כך הולך ליטול הלולב בכותל המערבי, והרי לא בירך עליו, ובוה בוודאי יקשה הרי אינו מחוייב בנטילה זו ולדעת הבכורי יעקב הרי הוא עושה המצוה בלא ברכה, ואפשר שהיה דעתו דברכת הלולב בשחרית פטר הנטילה שנטל אחר כך בכותל המערבי, והואיל וכוון בתחלה על נטילה זו שפיר דמי, וכמו שמבארין על תקיעות דמיושב ופוסט התקיעות על סדר הברכות אע"פ דלדעת התוס' בפסחים דף קט"ו א' מקיים התקיעות דאורייתא בתקיעות על סדר הברכות, וצ"ע.

קריאת התורה מתוך ס"ת בציבור בלא ברכה

וידוע מזה שאמר מרן הגריש"א זצ"ל בעניין המנהג של קר"ה של חומש דברים בליל הושענא רבה מתוך ספר תורה, או קר"ה בזמן הכנסת ס"ת שקורין ממנו עד סוף התורה שמואחר שבספר תורת רפאל או"ח סימן ב' כתב דכל קריאה בציבור צריך לברך על קריאתו משום כבוד התורה, ולדברי המשכנות יעקב בזה איכא בזה מצוות ברכת התורה מן התורה, וכיון שאין מברכין הרי זה בכלל ערום לא יתרום, ואפשר עוד דמבטל ברכה מן התורה בזה, א"כ אין ראוי לקרוא מתוך ס"ת.

יבואר אם כשנושא כפיים בבהש"מ יש חשש בל תגרע

וכבר נתבאר בגליון 189, דלכא' אם הוא נושא כפיים בבהש"מ הרי הוא עובר בספק בל תגרע דשמוא תחלת הברכה היה ביום ושאר הברכות היה בלילה ולא קיים מצוות ברכת כהנים בשלימות, ובשעה"צ כתב דבבין השמשות יוכל לברך ברכ"כ דאיכא ס"ס, ספק שמא אכתי יום, וגם אם נעשה לילה שמוא אפשר לעשות ברכ"כ בלילה.

ובעמק ברכה תמה בזה, והוכיח מזה העמק ברכה דכשהוא אנוס על המצוה ואין לו אפשרות להמשיך לקיים את המצוה אינו עובר על בל תגרע, וכ"כ בקה"י.

בענין אשה שיש לה שהות בראש השנה להתפלל או תפלת מוסף או תפלת מנחה כיצד תעשה

ומייחדת גם את קרבן התמיד הבא חובה בכל יום, דביום קדוש כל הקרבנות מתקדשים, אבל לענין תפלה דבתפלת מוסף של ראש השנה דאיכא ביה קדושה יתירה שמבשרים תשע ברכות ואומרים בה מלכויות זכרונות ושופורות, מסתבר שאין שייך לומר דמחמת כן נתקדשו נמי שאר התפלות דענין מעלה זו אינה שייכת לשאר התפלות.

ועל כן יש מקום להכריע דיתפלל מוסף ולא מנחה, דלדעת המג"א גם בעלמא יש להתפלל מוסף ולא מנחה משום שיש תשלומין למנחה ולא למוסף, ועוד דכל טעם החולקים הוא משום דתדיר קודם ותפלת מנחה קודמת למוסף, אבל בהא איכא למימר דהוי תדיר ומקודש דתפלת מוסף מקודשת טפי מתפלת מנחה ואיזה שירצה יעשה ויוכל להתפלל מוסף ולא מנחה, ואח"כ להשלים בערבית את תפלת המנחה.

יבואר דבאשה ליכא למימר הכי דהא חייבת בתפלת מנחה ואינה חייבת במוסף

אכן כל זה באיש, אבל באשה נראה שאינו כן, דהא תנינן (ברכות דף כ') נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש וזמן התפילין וחייבים בתפלה ובברכה"מ, ומפרש בגמ' דהטעם דאשה חייבת בתפלה, משום דרחמי ניהו, ובמשנ"ב (סי' ק"ו סד"ק) הביא בשם המג"א דכתב דכיון דלדעת הרמב"ם מה"ת יוצאין יד"ח תפלה בכל תפלה שהיא, וע"פ סברא זו, נהוג רוב הנשים שאין מתפללין שמונה עשרה בתמידות שחר וערב לפי שאומרות מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה וזמן התורה ויצאות בזה, ואפשר שאף חכמים לא חייבו יותר.

אבל כתב המשנ"ב שם, דדעת הרמב"ן שעיקר מצות תפלה היא מוד"ס, שהם אנשי כה"ג שתיקנו י"ח ברכות על הסדר להתפלל אותן שחרית ומנחה חובה, וערבית רשות, ואף על פי שהוא מ"ע מוד"ס שהזמן גרמא, והנשים פטורות מכל מ"ע שהזמן גרמא אפילו מוד"ס כגון קידוש הלבנה, אע"פ חייבו אותן בתפילת שחרית ומנחה כמו אנשים, והואיל ותפלה היא בקשת רחמים, וכן עיקר, כי כן דעת רוב הפוסקים, וכן הכריע בספר שאגת ארי', על כן יש להזהיר לנשים שיתפללו י"ח, ע"ש עוד מש"כ.

וכיון דאשה חייבת מן הדין בתפלת שחרית ומנחה, א"כ כשיש לפניה להתפלל או מוסף או מנחה הרי תפלת מנחה קודמת, שהאשה חייבת בתפלה זו, ובתפלת מוסף בפשוטו היא פטורה שהרי היא כשאר מצוות עשה שהיו"ג, וכ"כ בצ"ח, וכ"כ ברעק"א תשובה ט', ובמ"ב הביא סברת הצ"ח וכתב שהזמן גבורים ס"ל דחייבת בתפלת מוסף, ולהכי כיון שבמנחה היא בוודאי חייבת ובמוסף היא ספק חייבת, אין ספק

א' ושמעתי שבשכונת עזרת תורה בבהמ"ד הגדול בית ישראל אחרו בתפלת נעילה עד שש דקות אחר השקיעה, והורה רב שכונת עזרת תורה הגאון הגדול ר' שמחה ולדנברג זצ"ל שישארו כפיים בלא ברכה.

ב' והנה באמת יכולה להתפלל מוסף של ר"ה בקצרה, שתאמר בכתוב בתורתך, וכן כתוב בדברי קדש, ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמור, בלא אמירת הפוסקים ויוצאת בזה יד"ח מוסף, ותוכל לקיים שניהם, אבל השאלה היא באופן שאין בידה להתפלל את המוסף המקוצר הזה, ועומד לפניה או תפלת מוסף או תפלת מנחה.

יבואר מי שקראוהו לעלות לדוכן ולא היה סיפק בידו לברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אם הוא בכלל מה שאמרו אילם לא יתרום

והנה נשאלתי במי שקראוהו לעלות לדוכן ולא היה סיפק בידו לברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אם הוא בכלל מה שאמרו אילם לא יתרום.

ונראה פשוט שכיון שקראוהו לעלות לדוכן הרי זה חייב לברך ברכת כהנים, וכל שחייב במצוה הרי זה חייב לעשותה גם בלא ברכה, ולא דמי למה שאמרו ערום לא יתרום שיכול לקיים המצוה על ידי אחר בברכה.

מוציא מיד וודאי, וביותר מזה דאפי' כשיש לה להתפלל מנחה או לשמוע תקיעת שופר עליה להתפלל תפלה זו שהיא מחוייבת בה מלשמוע תקיעת שופר שאינה מצווה בו כלל, ויש לעיין אם אחר שקבלו עליהן חובה אם יכולה להעדיף השופר ממנחה.

יבואר אם שייך לכלול בתפלת מנחה את הברכות מלכויות וזכרונות ושופרות או דאי"ז שייך רק בתפלת המוסף

אך אולי יש לדון, בדבקי שלא תפסיד את הברכות המיוחדות של ראש השנה מלכויות וזכרונות ושופרות, שתוכל לאומרם בתוך תפלת מנחה, דבגמ' בר"ה (דף ל"ב ע"ב) מבואר דהעובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה השני מתקיע, שהתקיעות שייכות למוסף, ולא לשחרית, ומפרשין התם דהטעם מפני גזירת המלכות, ומשמע דמעיקרא דדינא היה ראוי לתקוע בשחרית, וכמו הלל דאמרין התם דהראשון מקרא את ההלל, ומחמת גזירת המלכות תקנו לתקוע במוסף.

ומסתברא שאם היו תוקעין בשחרית היו אומרים מלכויות וזכרונות ושופרות בשחרית, כיון דלא נתקן בדווקא במוסף אלא משום גזירת המלכות, א"כ אין ענין התקיעה וה"ה הברכות של מלכויות וזכרונות ושופרות שייכות דווקא למוסף, וא"כ אפשר שתוכל להוסיף את אלו הברכות בתפלת המנחה,

אכן אפשר דאחרי שקבעוהו במוסף שם הוא מקומו ואי אפשר לאומרם בתפילה אחרת, ובירושלמי (ראש השנה פ"ד ה"ח) משמע גם כן דענין אלו הברכות שייך לתפלת מוסף, דילפינן התם מדכתיב 'יום תרועה' ואח"כ 'ועשיתם עולה', דמצוותו במוסף, ע"ש.

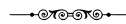
יבואר דתקנת חכמים לומר מלכויות וזכרונות ושופרות במוסף דווקא

אכן נראה דתלמיא בפלוגתא הראשונים, דהנה הרא"ש בפ"ד ראש השנה סימן י"ד כתב וז"ל וכן כתב רי"ן גיאות ז"ל שנהגו בשתי ישיבות ובכולהו בבל שמתפללין הצבור רק שבע ברכות ויש"י יורד ואומר תשע. והביא תשובות הרבה לראשונים לרב עמרם ולרב נטרנאי שאמרו מעולם לא התפללו צבור בר"ה אלא שבע. ורב שרירא גאון בנו כך אמרו, והזכיר עוד גאונים אחרים וכולם כך אמרו וכן העידו. אבל הוא כתב ואנו קבלנו מחכמים גדולים ובעלי הוראה ואנשי מעשה שקבלו הם מחכמים שלפניהם כגון רב שמואל הלוי שקבלו מן רב חנוך וזקנים שבדור הלכה למעשה שאין מתפללין ז' אלא ט', וכן מורין ועושין, והביא הראיות שאמרו שהצבור מתפללין שבע.

וסיים בסוף דבריו וז"ל ולא הבנתי הדברים הללו שנאמרו למשה מסיני, דכיון שתקנו תשע ברכות לאומרן במוסף של ר"ה היאך יהו הקהל חייבין לומר שבע מהם וידלגו השתים שתשע של מוסף ראש השנה הן כמו שבע של שבתות וימים טובים וכמו שאי אפשר לדלג מאותן שבע כך אי אפשר לדלג מן התשע דברכות מעכבות זו את זו וזו שליה צבור פוטר את הצבור מכולן משום דאזושי אלא שהצבור מתפללין כדי שיסדיר שליה צבור את תפלתו וצריכים להתפלל כולן דאם התפללו שבע יהו כולן לבטלה כיון שמחסר מן הברכה ומנהג אבותינו תורה היא ואין לשנות, עכ"ל.

ומדבריו נראה דמלכויות וזכרונות ושופרות נתקן בתפלת מוסף דווקא וכל המתפלל תפלת מוסף בלא ברכות אלו הרי זה ברכה לבטלה, וא"כ אי אפשר לאומרה במנחה, שאם היה אפשר לאומרה במנחה אין ברכות אלו לבטלה שהרי יכול להשלימו במנחה.

אכן להגאונים דס"ל דבלחש מתפללין ז' ברכות אפשר דיכולין גם לאומרו במנחה, אבל אינו מוכרח דאפשר שאחר שתקנוהו במוסף שוב אין יכולין לשנותו לתפלה אחרת, אכן השו"ע סימן תקצ"א פסק כהרא"ש שהקהל מתפללין תשע, וא"כ התקנה היא במוסף דווקא וכמשנ"ת.

בעניין אם אפשר לאכול פת בליל ראשון של סוכות עם דבש או שאר דברים המלפתים

שהם חובה מ"מ אין החוב עליו משום מצוה אלא כדי שיהנה מסעודת שבת ולא שייך ערבות בזה ע"ש.

וכן נראה שאם שתה יין גזול או אכל בשר גזול לשמחת יו"ט לא אמרינן דהוי מצוה הבאה בעבירה משום דהשמחה היא המצוה ולא האכילה, ודמי למי שהביא הלולב ברכב גזול דלא הוי מצוה הבאה בעבירה, וכיון שהשמחה היא המצוה לא אמרינן שהיא באה על ידי עבירה.

וכ"כ נודע בשם בעל ברכת שמואל לגבי אכילה בלילה הראשונה שאם המצוה הישיבה אין בזה מצוה הבאה בעבירה דהאכילה אינה אלא היכי תמצוי לקיים הישיבה, והכי נמי לגבי שמחה שכל שאינה אלא היכי תמצוי לקיים המצוה לא נחשב מצוה הבאה בעבירה.

יבואר אם כל מה שאוכל בסעודת קבע חייב בסוכה ואינו מבטל אכילת פת של סוכה

ולפ"ז יש לתמוה מש"כ בספר תשובות ונהגות שם דמאחר ובסעודת קבע כל מה שאוכל חייב בסוכה וכמש"כ המ"ב לגבי שתיית מים בסעודה שחייב בסוכה, א"כ אינו חשוב רשות מבטל מצוה, שהרי גם דברים המלפתים חייבים בסוכה ואין כאן רשות מבטל מצוה, ולמשנ"ת הדברים צ"ע שאע"פ שהכל צריך סוכה אבל האכילה היא היכי תמצוי לקיים מצוות סוכה אבל אין האכילה עצמה המצוה, והרי גם אם אין האכילה מחייבת סוכה הרי הוא מקיים מצוות סוכה באכילתו בסוכה, אבל כיון שאין האכילה עצמה המצוה אכתי חשיב כאכילת רשות מבטל מצוה.

והרי היכא שירדו גשמים ואוכל בסוכה להראשונים דבליה הראשון חייב גם בירדו גשמים בזה הרי לא יוכל לאכול עם דברים המלפתים שהרי אינו חייב לאכול אלא הפת משום הקישא דט"ו ט"ו מחג המצות, אבל מצוות ישיבת סוכה אינו מקיים בזה, והוי בוודאי כאכילת רשות, וא"כ גם כשהיב לאכול בסוכה אבל אינו אלא מצוות ישיבת סוכה ואכתי הוי כאכילת רשות דמבטל מצוה, שוב הראוני במועדים וזמנים (ח"א סימן פ"ו) שעמוד בסברא זו יעו"ש.

אכילת קדשים צלי בחרדל אם אמרינן רשות מבטל מצוה

והנה מה שהיו אוכלין במקדש את הקדשים צלי בחרדל היה מקום לעורר שאכילת רשות מבטל המצוה, ונראה פשוט כיון שצריך לאכול דרך גדולה וכבוד דכתיב

כשהיא מתוקה כמו שמשמע בב"י סימן תע"ג ובמהר"ם חלאוה (פסחים דף ל"ט) ובאמת החזו"א בפסחים הוכיח בראיות מכריחות שאין יוצאין בו אלא כשהיא מרה אבל כשהיא מתוקה אין יוצאין בה יד"ח אבל מנהג העולם לצאת בו יד"ח גם כשהיא מתוקה ולדידהו יוצאין בו גם ידי שמחת יו"ט.

ושמעתיה בשם הגאון ר' דוד מור שליט"א שאמר שגם אי נימא דהמצוה היא האכילה לא אמרינן בזה רשות מבטל מצוה, משום שגם האכילה של הדברים המלפתים יש בזה מצוה של שמחת יו"ט, ומצוות אין מבטלים זה את זה, כמו שאמרו דבזמן שמרור הוא מן התורה אוכלים המצה עם המרור ואין אחד מבטל את חברו, והכי נמי אין הדברים המלפתים מבטלים את הכוית פת דמצוות אין מבטלים זה את זה, ולדבריו גם כמזה יוכל לאכול עם דברים המלפתים ולא אמרו אלא במרור שאין מקיים בו שמחת יו"ט, וחסה דידן שרוב העולם אוכלין אותו למרור ואנשים אוכלין אותו לתענוג א"כ יכול לקיים בו שמחת יו"ט ולאכול עם המצה והוא פלא".

אכן יש לומר דלא דמי אכילת דברים המלפתים למרור, דאכילת מרור היא גופא מצוה ואין מבטל המצה, אבל אכילת דברים המלפתים אין אכילתם גוף המצוה אלא המצוה היא השמחה, ואכילת דברים המלפתים מביאים לשמחה, וכיון שאין אכילתם גוף המצוה אפשר דבזה אכילתם מבטלת את אכילת הפת שהיא מצוה וצ"ע, והעירני ליה חתני יקירי הרב הגאון ר' יעקב הונגסברג שליט"א. וכעין סברא זו מצינו בט"ו ס' רע"ג והובא במ"ב שם סק"ט בהא דבברכת המוציא של סעודת שבת אין יצא מוציא דאע"פ

² ותלמיא אי מצוות שמחה בלילה הראשון דאורייתא, שהשאנת אריה כתב שאינו אלא מדרבנן, והחזו"א והגר"ח ס"ל שהוא מן התורה, ובספר עמודי אור כתב דנחלקו בזה הב"י והמג"א סימן תקמ"א.

³ ואע"פ שהוא גם פלא שמה שאוכלין לתענוג יוצאין בו מרור, אבל באמת היא קשיית הירושלמי בפ"ב דפסחים שהקשו והלא מתוקה היא ואמרו תחלתה מתוק וסופו מר ובפשוטו יוצאין בו גם

למשחה א"כ כן הוא מצוות אכילתו, ושפיר חשיב אכילת מצוה שכן הוא מצוות אכילתו. ולמש"כ בבית הלוי דמצוות אכילת קדשים אינו במעשה האכילה אלא שהקדשים יאכלו, לא קשה מידי.

יבואר אם יש מקום לחוש לאכול בכל סעודה כזית פת בלא ליפתן כדי להתחייב בברכת המזון

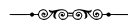
ושמעתי מידידי הגאון המופלא ר' משה מייט שליט"א שראה שהגאון הגדול ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל היה בכל סעודה מקפיד לאכול כביצה פת בלא ליפתן כלל כדי שיתחייב בנטיילת ידיים בברכה שאם הוא אוכל בליפתן הרי הליפתן מבטלת את הפת דהיינו שיתכן שבחלק מבליעת הכביצה יהיה הרוב מהליפתן ולכן הקפיד על זה וגם לגבי ברכת המזון היה מקפיד לאכול כזית בלא ליפתן.

ובאמת הדברים מתמיהים שלא העיר בזה אחד מן הפוסקים, ומסתברא שכל שהוא

תפל להפת הרי עיקר אכילתו היא הפת ושפיר חשיב שאכל מן הפת כביצה, ועוד שהרי דרך אכילתו בלפתו וכשהתורה אמרה ואכלת ושבעת הרי הוא בלפתו כדרך שבני אדם אוכלים ועל זה חייבה תורה לברך ברכת המזון, וגם רבנן שחייבו ברכת המזון בכזית הוא כדרך שבני אדם אוכלין בלפתו וגם כביצה לנטיילת ידיים הוא בעניין זה ולהכי בזה מסתברא דלא חיישינן לביטולו של הפת על ידי הליפתן.

ועוד נראה שכל שהוא טועם הפת בתעורבותו הרי טעם כעיקר לא בטל וכמו שכתבו התוס' במנחות (דף כ"ג ע"ב) דהמורו מבטל המצה משום דחוק המורירות אין טועם טעם המצה אבל כל היכא שטועם הטעם הפת ועכ"פ כל שאוכל כזית בכדי אכילת פרס הרי קיי"ל בזה דטעם כעיקר הוא ולא בטל.

ולפי"ז גם בסוכה אפשר לאכול עם ליפתן משום טעם כעיקר וגם במצה יהא מותר לאכול בליפתן אם מרגיש טעם המצה וע"כ שחששו לתירוצים אחרים שבתוס' שם וצ"ע.

בעניין מי שנשאל על מה שהפריש מן הרע על היפה אם עדיין יש לו עוון על מה שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה

שלא עשה תשובה ואין הזדונות נעשות לו כזכויות, והעירני יקירי הרב הגאון ר' יעקב הלוי הויגסברג שליט"א דלכאורה אע"פ שעל ידי השאלה נעקר העוון לגמרי אבל ממה שהיה מתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה לא נתבטל מחשבתו, ועל זה מהני תשובתו להפוך הזדונות לזכויות.

וכן אמרו מחשבה של איסור אין הקב"ה מצרפה למעשה אבל כשהמחשבה עשתה פרי הקב"ה מצרפה למעשה כמו שאמרו בגמ' קדושין (דף ל"ט ע"ב), ובוה שחשב להפריש מן הרע והפריש מן הרע על היפה, הרי אע"פ שבטלה ההפרשה אבל המחשבה שעשה פרי עולה למעשה וצריך תשובה עליו.

אכן יש לעיין דאפשר דמחשב שעושה פרי אינו אלא אם הפרי מן המחשבה קיים, אבל כשאינו קיים ובטל אין המחשבה נחשב כמעשה וצ"ע.

בענין הנוהג שאינו מברך שעשה לי כל צרכי ביוה"כ וטעה ונעל מנעליו רגע אחד ונזכר אם יוכל לברך

וא"כ גם בזה אם היתה ברכה זו ברכת הנהנין אולי היה יכול לברך, וגם בזה היה מקום לדון דאפשר דאחרי שכלתה הנאתו שפשט מנעליו תו לא היה רשאי לברך.

יבואר דברכה זו ברכת השבח היא ולא ברכת הנהנין

אבל האמת היא שאין ברכה זו ברכת הנהנין אלא ברכת השבח, ובוה לא מהני מה שלבש את מנעליו בשגגה, דאין שייך לשבח על מנעלים ביום שהוא אסור בהם, דהשבח הוא על שנתן לנו הקב"ה מנעלים להלך בהם, וביום שאסורים בהם אין שייך לברך עליהם שביום זה לא נתן לנו הקב"ה מנעלים.

והשל"ה ז"ל בסידורו כתב בשם המהרש"ל לפרש מ"ש (ברכות דף ס' ע"ב) "כד סיים מסאניה לימא שעשה לי כל צרכי", עפ"י מ"ש דוד המלך ע"ה במעלת האדם (תהלים ח') "תמשילו במעשה ידך כל שנתת תחת רגליו צונה ואלפים כולם" וגו', כי הקדוש ברוך הוא ברא בעולם הזה ארבע מדרגות זו למעלה מזו דצח"מ, והרביעי הוא המדרג האדם המושל על הבעלי חיים ואוכלם ומשתמש בהם, וז"ש "כל שנתת תחת רגליו" וכו' וכשהאדם לוקח עור הבהמה לעשות מנעלים לרגליו, מורה בזה שהוא המושל וכל שנתת תחת רגליו, וע"כ כשנועל מנעליו מברך "שעשה לי כל צרכי" וכו' עכ"ל, (ועי' בגליון 22 ובגליון 119 מה שהובא בזה בהרחבה לבאר דמה"ט אין הולכין במקדש במנעלים).

וא"כ ברכה זו ברכת שבח גדול היא שמודה להקב"ה על שהמשילו על הבעלי חיים, וביום שאסור לנועל את הסנדל אין שייך שבח זה לשיטת הגר"א הנ"ל, דביום זה אין לנו להתנהג בהנהגה זו שאנו שולטים על הבריהא אלא להיות שפל בעינינו בלא גאות של ממשלה כלל, ואם לבש בטעות אינו סיבה שיוכל א"כ לברך ברכה זו.

בגליון של פרשת האזינו יוה"כ הובא שאלה במי שהפריש מן הרע על היפה ונודע לו שהוא חטא, או שהפריש מעשר קודם לתרומה ועבר על מלאכתן ודמען לא תאחר, ועשה תשובה מאהבה שאמרו בגמ' ביומא (דף פ"ז ע"א) דזדונות נעשו לו כזכויות, ואחר כך נתברר לו שאפשר להשאל על התרומה והמעשר ולעקור התרומה והמעשר מעיקרא, האם חייב להשאל על התרומות ומעשרות שהפריש, שהרי כבר תיקן הכל בתשובה, ואם ישאל הרי נתברר שמעולם לא חטא, ואם כן אין תשובתו תשובה, ונאבדו זכויותו שנעשה על ידי תשובתו ששב מאהבה.

ואמרנו שברור שחייב להשאל לבטל מעליו העבירה לגמרי אע"פ שעל ידי זה התברר

במשנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק ל"א) הכריע דמברכים ביוה"כ ובת"ב ברכת 'שעשה לי כל צרכי' אף על פי שאסורים בנעילת הסנדל, אמנם ידוע כי הגר"א (במעשה רב סי' ט') סבר שאין מברכים ברכה זו, וכן דקדקו בדעת הרמב"ם.

ונשאלתי ממי שנוהג שלא לברך ביוה"כ ברכת שעשה לי כל צרכי, וטעה ולבש מנעליו בבוקר קודם התפלה ותכף נזכר שיום זה אסור בנעילת הסנדל ופשט נעליו, ושאל האם אחרי שכבר לבש מנעליו היום יוכל לברך ברכה זו.

יבואר האם ההולך בטיט או בין הנכרים רשאי לברך לשיטת הגר"א

והנה מסתבר שמי שמותר לו לנועל מנעליו ביוה"כ כגון מפני סכנת עקרב או שירדו גשמים שכתב הרמ"א שיוכל לנועל מנעליו אם איש מצונו שיוכל להזיק לו שיברך שעשה לי כל צרכי (וי"א דזהו טעם הסוברים דגם ביוה"כ מברכים ברכה זו).

יבואר דברכת הנהנין מצינו שאם אכל דבר איסור בשוגג מברך לאחריו

אבל בנדון דידן נראה פשוט שאינו יכול לברך, דנראה שאם היתה ברכה זו ברכת הנהנין שמברך על ההנאה הבאה לו מהמנעל, היה מקום לדון דיוכל לברך, דאע"פ שלבש נעליו באיסור, מ"מ מאחר ושגג ולא הזיד בהא מלתא, הא קי"ל דאם אכל דבר איסור בשוגג מברך לאחריו, ורק במוזיד אינו מברך דהר"ז מנאץ, אבל באכל בשוגג כיון דסו"ס נהנה צריך לברך.

דברים שנאמרו בנעילת החג בבית המדרש חניכי הישיבות רוממה

חפץ. לכן צריכין להכין בימים אלו על כל הימים. וכן מבקשין והנחילנו כו' שיהי' הארת הימים טובים נחלה לעולם. וכ"כ במדרש בפסוק טובה חכמה כשהיא עם נחלה ע"ש. פי' כל הארה הבאה משמים צריכין להיות שתהיה נחלה קבוע ונשאתר בנפש לעולם, עכ"ל.

והנה זכינו לקנות בקניין גמור את כל הימים הנוראים, והקב"ה הכניס אותנו תחת כנפיו ביום הכפורים,

וכתיב וכימיד דבאך פרש"י כימים שהם טובים לך ע"ש. כמו כן צריכין למשוך הארה מאלה הימים לימות החול שהם שפלים ומתמוטטים. ואמרו ז"ל אמר שעל ימים טובים נאמר וזכור את בוראך בימי בחורותיך שאומרים בהם אתה בחרתנו. והפי' כי בודאי השי"ת בחר בנו לעולם אבל באלה הימים נודע לנו הבחירה ומתפעלים בנפש. ולכן מסיים הפסוק עד כו' לא יבואו ימי הרעה אשר תאמר אין לי בהם

וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה ובשפת אמת (דברים, לסוכות שנה תר"ג) כתב וז"ל הימים טובים ניתנו לבני ישראל להאיר להם לכל השנה. ואלה הימים הם מתנה לבני כמ"ש מקדש ישראל והזמנים ישראל דקדשינהו לזמנים. הפי' כי הקדושה היורדת באלה הימים הוא רק בזכותן של ישראל וכפי הקריאה שלהם. ואיתא במדרש ובימי אקרא הוא בימים טובים שהם ימים המיוחדים לנו.

לסוכתו למקום הראות השכינה כבית המקדש ומעמנו צוף רגשות קדש איך הם החיים בצל יתברך ואנחנו רוצים לשמר את רגשות אלו לחיות בצלו יתברך כל השנה.

ומצוות הסוכה וד' מינים באים אחר יו"כ שהיינו כמלאכים בגבהי מרומים אבל הקב"ה רצונו שלהשרות שכינה בתחתונים לא במלאכים ומצוות הסוכה היא המצוה שנתן לנו הקב"ה להתלמד איך לחיות עם הקנינים שזיכנו ביו"כ בעולם השפל עם האכילה והשתיה והשינה שכל מעשים הארציים יהיו עשיית רצונו יתברך ואחר הסוכות נתן לנו ה' יתברך הו"ט של שמיני עצרת שהוא עוצר בתוכינו את כל המועדים כולם ובתרגום יונתן כתב עצרת תהיה לכם ביומא תמינאה כנישין תהון בחדא מן מטילכון לבתיכון ונראה שהשמחה היא במה שנכנסים לבית ולכאורה הוא צער גדול שבסוכה היינו בצילא דמהימנותא ועכשיו נכנסים לביתנו הגשמיים ואיך נשמח בדבר הזה אלא שהו"ט של עצרת בא ללמדנו איך מכניסים את כל הקדושה לבית ולחיות בבית עם השכינה והיא השמחה הגדולה שהקב"ה אינו עוזב אותנו חלילה.

אבל איך אפשר לזכות בכל השנה שנהיה בצלו יתברך אינו אלא על ידי התורה הקדושה שהרי קודשא בריך הוא ואוריתא וישראל חד הוא והחיבור הגדול ביותר הוא על ידי התורה הקדושה.

והנה בזמן נעילה ביום הכיפורים כל כלל ישראל מתעוררים מאוד בתפלה ובבכי לפני ריבון העולמים, וידוע המשל של המגיד מדובנא על ענין הבכי בנעילה [ונדפס בספר אהל יעקב על פרשת אמור]. ואפרשהו בקצת שינויים, שאמר בזה משל נפלא לבת מלך שהיתה בת יחידה, והיתה מיוחדת מאוד בכל מעלותיה וידיעותיה והיתה כלילת המעלות כיאה לבת יחידתו של המלך, ובזמן בואה לפרקה חקר וחפש המלך עבורה את הבחור המושלם ביותר הראוי להיות חתנו היקר של המלך והראוי לבתו כלילת המעלות, ואחרי החיפוש בחר המלך בבחור אשר היה נראה לו כי הוא הראוי ביותר להיות חתנו וליישב במושב המלכים.

הבת נישאת לו ואחרי נישואיהם עברו לגור במקום מרוחק למען יוכלו להיות פנויים מענייני המלוכה ולהקים את ביתם באופן הנעלה ביותר, אך ברבות העיתים בהיותם במקום זר ומנוכר מטכסיסי המלוכה החתן הראה את פניו אשר אינו כלל הולם לבת המלך, שהוא בא ממשפחה של אנשים גסים אשר אינם יודעים אורחות המלוכה, והוא עצמו איש רע מעללים שכל הנהגתו לאשתו בת המלך היתה בולזל ובגסות והשפילה הרבה וסבלה ממנו סבל כל יתואר.

ובאחד הימים שלח המלך לביתם שליח להודיעם כי הוא מעוניין לבוא לביתם להיות עמם כמה שבועות לרוב געגועיו לראות את ביתו היחידה, ומיד אחרי הודעה זו התעסק החתן להכין ביתו ומקומו להיות ראוי למושב המלך והכין וניקה וקישט כל המקומות כיאה, ובא המלך ודר עמם כמה שבועות, ובאותם הימים היה נוהג בהנהגה נפלאה ומרוממת, והערכה וכבוד גדול נהג החתן באשתו בת המלך, והיא הרגישה הרגשה אחרת לגמרי בשבועות נפלאים ומיוחדים אלו.

וביום שהמלך הודיע כי הוא הולך לשוב לביתו לחצר המלוכה, נפלה בתו על פניה ובכתה לפניו בכי רב ונורא, ואמרה לו איך יודע כמה אני סובלת כל הימים

בחברת אנשים גסים כאלו, ושהם מזלזלים בי ואינם יודעים לכבדני ולהעריכני על כל מעלותי, וכעת בזמן ששהיית עמנו התנהגו עמי בהנהגה מיוחדת ובהערכה הראויה לי, ואחרי שתשוב אני אמשך לסבול כמקודם, ועל זה הרימה לפני המלך קול בכי גדול מאוד.

ולזה המשיל המגיד מדובנא את הבכיה שכלל ישראל מתעורר לה בזמן נעילה, שהנשמה היא לקוחה מעולם העליון היא בת מלך זכה וטהורה, ונמצאת בתוך הגוף העכור העשוי מן חמירות האדמה ואין הגוף נותן לנשמה את הצרכים המינימליים ביותר, והנשמה סובלת בתוך הגוף סבל כל יתואר, הנשמה רוצה כל הזמן להיות 'חבוקה ודבוקה בך' והגוף העשוי עפר מן האדמה מונע ממנה את ההתקרבות הזו.

וכשמגיעים הימים הנפלאים של אלול וראש השנה ועשרת ימי תשובה ובפרט ביום הכיפורים שהאדם מתרומם טפח מעל גבי הקרקע ועוזב את ענייני החומר ומתעסק בהצלת נפשו, הנשמה מתעוררת לחיים היא מקבלת את המזון ואת הרצון שלה ובפרט ביום הכיפורים שההרגשה הוא חבוקה ודבוקה בך שאנו עומדים לפני הבורא יתב"ש, ובזמן נעילה שיתקעו בסוף בשופר והמלך הולך לעלות למקום המלוכה בזמן הפרידה מתעוררת הנשמה בבכי גדול ועצום על המחשבה הזו כי כעת תצטרך לשוב להיות בסבל הגדול עם הגוף אשר יסודו מן העפר ומלא תאוות גופניות וחמירות, עכ"ד המגיד מדובנא.

והיה מקום להוסיף בזה מהי התשובה שיישיב לה המלך, והוא שמישיב ואומר לה בואי לבית המלוכה שלי ותגורי בקרבותי, וכן אומר מלכינו אלוקינו מלך מלכי המלכים תבואי לביתי ושם תמשיכי להיות חבוקה ודבוקה בי, והוא שהקב"ה נתן לנו את חג הסוכות להיות בצילא דמהימנותא עם קדושת הסוכה והאושפיזין, עם הארבעה מינים כל הסוכות לקיים ושמחתם לפני ד' אלוקים, דהיינו שאנו זוכים להיות לפניו יתברך.

ובאמת היה מקום לומר שאחרי ימי הסוכות ואחרי השמחה של שמיני עצרת, מתעורר בכיה גדולה אצל כלל ישראל בזמן הנעילה של כל הימים הקדושים הללו איך נוכל להתקיים בלא הקירבה הגדולה שזכינו לה בימים הקדושים, ומה נותן מלכינו אלוקינו תשובה לנשמה, אך התשובה היא, שלזה ניתן לנו שמחת תורה, וזה מרמז לנו שמיני עצרת שלא צריך שום אמצעי, גם בלא המצוות המיוחדות של חודש תשרי, אלא על ידי הדבקות בתורה זוכים לחיות בצילם דמהימנותא כל השנה, אם אתה עוסק בתורה אתה נמצא כביכול בצל כנפיו יתברך.

וכבר הבאתי מה ששמעתי מידי הרב הגאון רבי ישראל פאוסט שליט"א שבעל העקידה (בשער חמשה ושישים) כתב וז"ל, 'העדיקים יבואו בסוכה ולא יצאו ממנה לשום דבר של קביעות, אמנם לימוד של עיון מותר לפי שהלימוד שעל זה התואר הוא עצמו גופו של סוכה' עכ"ד, והביאור בזה שענין מצוות סוכה היא להיות בצילא דמהימנותא, וכשלימוד בעיון הרי הוא נמצא ממש בצל השכינה, ולפ"ז נמצא דהא דאמרו בגמ' בסוכה דף כ"ח ע"ב מקרא ומתנא במטלתא ותנוי בר ממטלתא ומפרש הא במגרסא בעיוני, אין הכוונה דבעיוני אינו יכול ללמוד בסוכה, אלא דבלימוד בעיוני אין צריך סוכה, שהוא עצמו סוכה בצל כנפיו יתברך. ובספר דברי יואל על מועדי תשרי כתב בביאור

התפלה משוך עבדך אל רצונך ירוץ עבדך כמו איל וז"ל דבקשתנו שהקב"ה כביכול ימשוך אותנו לרשותו ויקנה אותנו אמנם היות הנקנה ע"י משיכה לא שייך אצלו דמשיכה אינה קונה אלא כאשר נמשך מרשות המוכר לרשותו של קונה אבל לה' הארץ ומלואה וא"כ לא שייך אצלו משיכה, לזה אנו מרקדים וקופצים כאילים למעלה, וכוונתנו בזה שהקב"ה יקנה אותנו ע"י קנין הגבהה דקו"ל שהגבהה קונה אפילו באותו רשות שהוא שם, וע"י רקידתנו קנה להוציא מרשות לרשות, וזה הכוונה ירוץ עבדך כאיל שהוא מגביה עצמו בריצתו ובוה נכנס לרשותו של מקום לגמרי, והדברים דרך דרוש אבל התועלת הנלמדת מזה הוא שכשרוצים ליכנס לרשות הקדושה צריך להגביה עצמו מן הארץ דהיינו מן הארציות ועל ידי זה נכנס לרשותו של מקום.

ולהגביה עצמינו מן הקרקע הוא על ידי שאין מתעניינים רק בתורה ובמצוות וכל מגמתנו אינו אלא תורה ועבודה ובוה אנו מגביהין עצמינו מן הקרקע וכמו שאמר דוד המלך ע"ה מלאה הארץ קנייך ובשם ר' מגדל מרימנוב זצ"ל אמרו שהארציות הוא האפשרות לקנות הקדושה דהיינו הפרישות מהארציות היא האפשרות לקנות הקדושה.

ולכן אם רוצים אנו להשאיר בקרבתנו רגשות קדש אלו צריך ליהרר מאוד שלא יכנסו דברים זרים בלבנו, וכמו שכתב הגר"א באמרי נעם על מסכת ברכות בדף ח' שפירשו הפסוק שאמרו על זאת יתפלל אליך כל חסיד לעת מצא ופירשו שהוא על תורה או על תפלה או על אשה ואמרו גם שהוא בית הכסא ואמר מר זוטרא עדיפא מכולהו ח"ו שיאמרו על חיי שעה עדיפא מחיי עולם דהיינו תורה, אלא הענין הוא כמו שאמרו הקדמונים שכל דבר שהאדם עושה הן שאוכל ושותה ואפי' אם לומד צריך שיתן אל לבו אח"כ שמה ח"ו יש בדבר שעשה איזה פניה או מחשבה רעה וצריך שיעבירנה או יסירנה והוא ממש דומה כמו ביהכ"ס שהוא מסיר המותרות כך יהי לו ביהכ"ס שינקא מחשבתו בעת עשיית המצוה וזה שאמר הא דמר זוטרא עדיפא מכולהו שאפי' לתורה צריך לפנות המחשבות הרעות שחישב ועיין ביאור למשלי כ"ד פסוק ל"א ועיין ספר אבן שלמה סי' מ"ז, עכ"ל.

ואפשר על דרך זה שהאדם כיון שהוא מעורב בין הבריות ושומע דברים שאינם עולים בקנה אחד עם התורה הרי נכנס בו דברים זרים ומשפיעים על נפש האדם וצריך בית הכסא להוציא אותם ממנו ואפשר דעל זה מהני לימוד המוסר שיוציא הדעות הרעות שנכנסו בו מהחזון, והנה כל השומע דברים בטלפון וכדומה מאנשים שכל סיגם ושמועות הוא מזהעולם החיצון הרחוק מאוד מאוד מהשקפת עולמינו ע"כ נכנס בו מטומאת העולם החיצוני ומאבד טובה הרבה ממנו וכמה בית הכסא בעיני להוציא הפסולת הרבה שמכנס בלבו וכל שאינו שומע וקורא דברים שכתבם אנשים שנונים מעולם החיצון אע"פ שהם יראי ד' הוא נשאר בצילא דמהימנותא וזכה להמשיך על עצמו להיות באותם רגשות קדש שזכה להם בימים הנוראים ומי שטועם הטעם המתוק של ניתוק משמיעת וקריאת הבלי עולם הזה אע"פ שאין בו דברים אסורים ירגיש טעם גן עדן בלמודו ובתפלתו וזה בדוק ומנוסה מכמה אנשים כמה פעמים ללא ספק והעידו בפני כמה ת"ח מובהקים שכשנהגו כן זכו לטעם אחר בלמודם ובתפלתם, והקב"ה יזכינו שנשאר בצלו ית' לעולם וכל רצונינו ומאויינו יהא רק להיות קרובים אליו ית'.

